

Renata Bizior

Akty dyrektywne w regulaminie studiów

Gatunek wypowiedzi, jakim jest regulamin, w perspektywie pragmalingwistycznej jest z reguły przedstawiony w postaci podstawowego wzorca gatunku, który może przybrać różnorodne warianty realizacyjne¹. Regulamin jest wypowiedzią funkcjonującą w określonej sferze komunikacyjnej, którą zazwyczaj określa się mianem administracyjno-urzędowej i pełni funkcję regulującą. Istota tej funkcji wyraża się w sterowaniu zachowaniami ludzkimi. Dlatego też celem regulaminu, jak podaje E. Malinowska², jest szczegółowe sterowanie zachowaniami człowieka w potencjalnych sytuacjach oraz równocześnie informowanie o prawach i obowiązkach, i grożących sankcjach w razie zachowania innego niż wskazane.

Założeniem podjętej tu analizy jest próba określenia efektywności procesu komunikowania się z użyciem regulaminu studiów w konkretnej sytuacji oraz odpowiedź na pytanie, czy został osiągnięty zamierzony cel komunikacyjny. Wiąże się to z analizą użytych w regulaminie środków językowych i ich zasadności. Dane na temat skuteczności, pochodzące z obserwacji obszarów, które podlegają unormowaniu przez wymieniony regulamin, wskazują, że w tym przypadku proces komunikacji językowej przebiega z pewnymi zakłóceniami, a największy kłopot sprawiają odbiorcom te sytuacje, które normalizują niektóre akty dyrektywne występujące w omawianym tekście.

Przyczyny zakłóceń komunikacyjnych, występujące w analizowanym procesie porozumiewania się, mogą mieć zróżnicowane podłoże. Można przypuszczać, że pozostają w związku z:

- doborem środków językowych, który nie został odpowiednio dostosowany do sytuacji,
- poziomem kompetencji pragmatycznej odbiorców regulaminu studiów,

¹ E. Malinowska, *Wypowiedzi administracyjne — struktura i pragmatyka*, Opole 2001, s. 77 – 89; E. Malinowska, *Język i styl regulaminów*, [w:] *Regulacyjna funkcja tekstów*, red. K. Michalewski, Łódź 2000; B. Witosz, *Lingwistyka a problem gatunków mowy*, „Socjolingwistyka” 14, Kraków 1994.

² E. Malinowska, *Wypowiedzi administracyjne...*, s. 77.

- uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi, które nakładają obowiązek akceptowania i respektowania nakazów i norm, bądź też dopuszczają możliwość ich ignorowania.

Ażeby podjąć próbę wyjaśnienia powyższego zagadnienia, zdecydowano się przeanalizować strukturę aktów dyrektywnych, wchodzących w obręb regulaminu studiów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Warto zaznaczyć, że w kontekście teorii aktów mowy zarówno wypowiedź będąca regulaminem, jak i wypowiedzi dyrektywne współtworzące go, można traktować jako akty mowy. Wydaje się, że przyjmowane często rozróżnienie na makroakty mowy, pod względem strukturalnym złożone z szeregu prostych aktów mowy, i mikroakty, czyli proste akty mowy, jest w tym miejscu przydatne i uzasadnione.

W ujęciu pragmatycznym przyjmuje się, że każda wypowiedź powstaje i funkcjonuje w pewnych warunkach, w których dochodzi do aktualizacji wyznaczników gatunkowych i które odgrywają zasadniczą rolę w jej uformowaniu. Uwarunkowania pragmatyczne badanego egzemplarza gatunku można opisać w sposób następujący. Relacja nadawczo-odbiorcza pomiędzy uczestnikami komunikacji ma charakter nadrzędno-podrzędny, co wpływa na postać wykładników językowych. Podobną rolę w sytuacji odgrywa fakt, że nadawca i odbiorcy są przedstawicielami różnych grup społecznych funkcjonujących w ramach jednej instytucji. Nadawcą, jak wynika z regulaminu, jest rektor uczelni, występujący w tekście jako osoba wprowadzająca go w życie i podpisująca, należy go jednak traktować jako reprezentanta uczelni i przedstawiciela władzy. Z racji swojej nadrzędnej pozycji w strukturze instytucji przysługuje mu prawo do wpływania na zachowanie członków społeczności i, tym samym, jest uprawniony do używania w kontaktach z innymi wypowiedzi o charakterze dyrektywnym. Analiza struktury dyrektyw zawartych w regulaminach studiów ujawnia, że następuje w nich pewna neutralizacja dominującej pozycji nadawcy poprzez zabieg obiektywizacji dyrektyw, gdyż z reguły nadawca nie ujawnia się jako ich twórca. Wpływa na to także odwołanie się w końcu regulaminu do aktów prawnych wyższej rangi: ustawy o szkolnictwie wyższym i rozporządzenia ministra Edukacji Narodowej. Adresat podjętych działań werbalnych zostaje również jasno określony dzięki sformułowaniu „Regulamin studiów obowiązuje studentów i pracowników”.

Gdy odwołamy się w tym miejscu do pracy autorstwa Krystyny Kleszczowej i Kamilli Terminińskiej³ poświęconej rozkaznikom, rozumianym jako wypowiedzenia o charakterze dyrektywnym, to tę konkretną sytuację nadawcy i odbiorców uczestniczących w komunikacji można przedstawić następująco: nadawca ma wyższą rangę społeczną od odbiorcy, odbiorcy są w służbowej relacji podległości względem nadawcy, dzięki temu nadawca wywołuje sytuację obo-

³ K. Kleszczowa, K. Terminińska, *Wypowiedzenia rozkaznikowe*, „Socjolingwistyka” 5, 1983, s. 123 – 124.

wiązku i nakłada konieczność określonego zachowania się, mając do dyspozycji sankcje, a adresat nie ma swobodnego wyboru. Właśnie taki typ sytuacji wpływa na konieczność podporządkowania się adresatów woli nadawcy regulaminu studiów. Jednocześnie determinuje on realizację konwencji gatunkowej oraz możliwości wykorzystania określonego zespołu środków językowych.

Istotnym wyznacznikiem komunikacji jest jej zamysł, dla którego została podjęta, a jego pragmatycznym odpowiednikiem staje się intencja komunikacyjna. Założony cel komunikacji nakłada konieczność użycia stosownej formy wypowiedzi, jaką jest w tym przypadku regulamin studiów, która cały czas się uaktualnia, ponieważ ma zastosowanie do powtarzających się sytuacji. Intencją komunikacyjną analizowanego regulaminu jest informowanie oraz w głównej mierze regulowanie zachowań odbiorców, znajdujących się w określonej sytuacji. Cel, który wpływa bezpośrednio na formę komunikacji, zakłada, że odbiorca podda się woli nadawcy, zaakceptuje pewne funkcjonujące rygory oraz zareaguje w sposób obowiązujący, nakazany czy przyjmie odpowiednie nastawienie, przyswoi pożądane postawy. Zdaniem E. Malinowskiej⁴ cel komunikacyjny powinien zostać ujęty w sposób jawny w przepisach wstępnych każdego regulaminu, ale w przypadku wymienionego regulaminu studiów ten warunek nie został spełniony.

Regulamin studiów pełni dwie funkcje, kolejno: opisowo-informacyjną i nakłaniającą, realizowaną poprzez akty dyrektywne⁵. Do partii tekstowych o funkcji informacyjnej należą rozdziały dotyczące zajęć dydaktycznych, organizacji roku akademickiego, urlopów, studiowania na innych kierunkach, praktyk, pracy magisterskiej i dyplomowej itp. Ze względu na temat interesujące dla nas są głównie te partie regulaminu studiów, które zostały ukierunkowane na sterowanie zachowaniami odbiorców. Trzeba przypomnieć, że możliwość wpływania na zachowania jest związana nie tylko z wyborem odpowiednich środków językowych, lecz jest również wypadkową wszystkich czynników tworzących sytuację komunikacyjną. Sterowanie zachowaniami odbywa się w regulaminie poprzez zespół środków werbalnych realizujących pragmatyczną funkcję działania czy dokładniej funkcję pobudzania do działania⁶, które wpisują się w różne schematy aktów dyrektywnych.

W klasyfikacji illokucyjnych aktów mowy J. Searle'a⁷ za dyrektywy uważa się wypowiedzenia, które mają przekonać adresata do zrobienia czegoś, poprzez wydawanie poleceń, rozkazywanie, prośenie, perswadowanie i pytanie. Podobną definicję przyjął K. Opałek⁸ opisując je jako skonwencjonalizowane akty

⁴ E. Malinowska, *Wypowiedzi administracyjne...*, s. 81.

⁵ R. Grzegorzczkowska, *Problem funkcji języka i tekstu w świetle teorii aktów mowy*, [w:] *Język a kultura*, t. 4, *Funkcje języka i wypowiedzi*, Wrocław 1991, s. 23 – 24.

⁶ A. Awdiejew, *Pragmatyczne podstawy interpretacji wypowiedzi*, Kraków 1987, s. 126.

⁷ Podaje za S. Blum-Kulką, *Pragmatyka dyskursu*, [w:] *Dyskurs jako struktura i proces*, red. T. van Dijk, przekład G. Grochowski, Warszawa 2001, s. 219 – 220.

⁸ K. Opałek, *Z teorii dyrektyw i norm*, Warszawa 1974, s. 46.

werbalne, zdolne do wpływania na zachowania ludzkie. Na gruncie polskiego językoznawstwa pojęcie komunikatu o charakterze dyrektywnym sprecyzowały nieco wężiej K. Kleszczowa i K. Termińska⁹, przyjmując miano rozkaznika, rozumianego jako komunikat, którego zasadniczą funkcją jest pożądana, z punktu widzenia nadawcy, reakcja odbiorcy, i silnie zaakcentowaną koniecznością wystąpienia tej reakcji.

Zgodnie z założeniami pragmalingwistycznymi dyrektywy ocenia się jako efektywne narzędzia procesów komunikacyjnych, stąd też funkcjonują w wielu sferach komunikacji, i w zależności od nich mogą przybierać różne postacie. Klasyfikacja dyrektyw przebiega w oparciu o kryteria o różnej genezie. K. Opałek¹⁰ dzieli je na: akty stanowcze (normy, zasady, rozkazy, reguły) i niestanowcze (zachęta, życzenie, sugestia, prośba, wskazówka itp.). Inna wiązka kryteriów została przyjęta w podziale aktów pragmatycznych (dyrektywnych) A. Awdiejewa i Z. Nęckiego¹¹, którzy wyróżniają: propozycję, prośbę, radę, polecenie, odmowę, obietnicę i zgodę. Natomiast E. Malinowska¹² w swojej pracy wydziela: obowiązek, zakaz, nakaz, dozwoleństwo, pozwolenie, ostrzeżenie, propozycję, rekomendację, zobowiązanie, uprawnienie.

Wypowiedzi dyrektywne mogą przyjmować formę aktów mowy o różnej sile illokucyjnej, a ich efektywność zależy od zasadności ich doboru. Dyrektywy występujące w regulaminie studiów zostały zanalizowane w kontekście ich nacisku illokucyjnego oraz ze zwróceniem uwagi na ich formę językową. Podstawą ich podziału stała się klasyfikacja Ewy Malinowskiej¹³. W regulaminie studiów dość często dyrektywy mają siłę illokucyjną obowiązku. Jednym z wykładników językowych tego typu illokucji jest czasownik modalny **powinien**, który służy w tym samym regulaminie do sformułowania zalecenia. Tak skonstruowane akty mowy są kierowane do odbiorców, którymi są studenci i pracownicy uczelni. Dyrektywy z *powinien*, przybierające w części użyć postać aktów stanowczych, ocenianych jako szczególnie przydatne do wyznaczania postępowania obowiązującego wszystkich adresatów¹⁴, nakładają obowiązek zachowania się w określony sposób, a w pozostałych przypadkach wskazują na pewną drogę działania (dozwoleństwo). Zlekceważenie ich jest obwarowane określonymi sankcjami. Jednak w związku z ogólną wieloznacznością sensu wykładnika *powinien*, który może służyć do formułowania rady, obowiązku, zakazu lub ostrzeżenia, a także z jego występowaniem w regulaminie studiów w dwu różnych funkcjach, ponadto w kontekście doświadczeń komunikacyjnych odbiorców, dojść może do zakłóceń w odbiorze wypowiedzi wynikających z nie-

⁹ W artykule *Wypowiedzenia rozkaznikowe...*, s. 115.

¹⁰ K. Opałek, *Z teorii...*, s. 152 – 153.

¹¹ Z. Nęcki, *Komunikowanie interpersonalne*, Wrocław 1992, s. 73.

¹² E. Malinowska, *Wypowiedzi administracyjne...*, s. 57.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Z. Ziemiński, Z. Zieliński, *Dyrektywy i sposób ich wypowiedzania*, Warszawa 1992, s. 81.

właściwego zrozumienia illokucji dyrektyw. Moc illokucyjna obowiązku ujawnia się m.in. w wypowiedziach: „Zaliczenie przedmiotu powinno nastąpić w terminie zgodnie z organizacją roku”, „Sprawdzian komisyjny powinien odbyć się w terminie umożliwiającym studentowi przystąpienie do egzaminu...”, „Egzamin magisterski lub egzamin dyplomowy powinien odbywać się w terminie nie przekraczającym 4 tygodnie...”. Powyższe przytoczenia regulują dosyć istotną dla studentów kwestię, jaką są terminy egzaminów i zaliczeń. Natomiast jako zalecenia można rozumieć dyrektywy kierowane wyłącznie do studentów: „Student powinien ubiegać się o udzielenie mu urlopu bezpośrednio po zaistnieniu przyczyny, stanowiącej podstawę do jego udzielenia...”, „Odwołanie powinno być wniesione do Rektora w ciągu siedmiu dni”.

Problemy studentów z tymi unormowaniami, wynikające z nierespektowania określonych obowiązków, których odzwierciedleniem są składane podania z prośbami o wyznaczanie pozaregulaminowych terminów, zmuszają do wniosku, że akty dyrektywne z *powinien* wyrażające obowiązek odznaczają się brakiem precyzyjności, gdyż ich illokucja nie jest w pełni oczywista i czytelna. Taki stan powoduje sytuację, w której komunikacja nie jest w pełni udana i zarazem skuteczna. U podstawy skuteczności aktu mowy leży konieczność jednoznacznego zrozumienia¹⁵ go przez odbiorcę, który musi mieć świadomość czy wypowiedź jest obowiązkiem, czy zaleceniem. Co więcej, skuteczność aktów dyrektywnych komunikujących obowiązki ulega zakłóceniu z powodu zastosowania jednorodnego środka leksykalnego do sformułowania zaleceń, co zdecydowanie wpływa na osłabienie jego ostrości. Ponadto można się zastanawiać, czy czasownik *powinien* jest przez odbiorców odczytywany w wypowiedzi w sposób właściwy, wyrażający obowiązek czy może być rozumiany jako wykładnik czynności oczekiwanej, której nie jest przypisana obligatoryjność. W przypadku gdy zachodzi niezrozumienie wypowiedzi jako obowiązku można wysnuć wniosek, że regulamin studiów nie jest odczytywany w kontekście całej sytuacji komunikacyjnej. Nie zwraca się uwagi na okoliczności jego powstania, które wskazywać mogą na illokucję wypowiedzi, pomija się fakt, kto mówi, do kogo i w jakim celu. Odbiorcy być może nie uwzględniają relacji nadrzędno-podrzędnej między nadawcą i odbiorcą, która wskazuje, że dyrektywa z *powinien* musi być rozumiana jako obowiązek. Wobec powyższego powstaje pytanie o jakość kompetencji pragmatycznej odbiorców regulaminu studiów.

Nośnikiem pragmatycznego sensu nakazu są wypowiedzi z czasownikiem modalnym *należy*. Ten sposób werbalnego nałożenia obowiązku wpływa na obiektywizację dyrektywy¹⁶, ukazując ją jako niezależną od woli nadawcy, a tym samym obiektywną. Takich wyrazistych pod względem komunikacyjnym wypowiedzi używa się w regulaminie rzadko; są nimi dyrektywy: „Do obowiązków

¹⁵ O czym pisze E. Malinowska, *O kompetencji komunikacyjnej uczestników dyskursu urzędowego*, [w:] *Stylistyka a pragmatyka*, red. B. Witosz, Katowice 2001, s. 232.

¹⁶ Z. Ziemiński, Z. Zieliński, *Dyrektywy...*, s. 95.

studenta należy: 1. Zdobywanie wiedzy i umiejętności dla możliwie najlepszego przygotowania się do obowiązków zawodowych....”, „Sprawdzian komisyjny powinien odbyć się w terminie umożliwiającym studentowi przystąpienie do egzaminu, który należy traktować jako egzamin w pierwszym terminie.

Precyzyjnymi, stanowczymi dyrektywami są kolejne wypowiedzi, których celem jest wskazanie obowiązku postępowania w określony sposób. Nadawca używa w nich dyrektywnej formuły **jest zobowiązany**, która sprzyja jednoznacznemu rozpoznaniu przez odbiorcę illokucyjnego charakteru wypowiedzi. Uwidoczniona została w przepisach: „Student zobowiązany jest złożyć pracę magisterską do 30 IX...”, „W okresie powtarzania roku student (...) zobowiązany jest do odpłatności za studia w zakresie przedmiotów powtarzanych (...)”, „Student, który uzyskał warunkowy wpis na następny rok, jest zobowiązany do uzupełnienia brakującego zaliczenia w terminie wyznaczonym przez Dziekana”. Podobną wartość komunikacyjną ma dyrektywny termin **obowiązek** — „Osoba studiująca na prawach wolnego słuchacza (...) ma obowiązek: a) przestrzegania regulaminu studiów w części dotyczącej obowiązków studenta, b) stosowania się do bieżących zarządzeń władz uczelni...”, „Praktyki studenckie stanowią część obowiązkowego planu studiów i podlegają obowiązkowi zaliczenia na studiach dziennych i zaocznych” czy przytoczone wyżej „Do obowiązków studenta należy...”. W innym miejscu illokucja zostaje wyrażona wprost także dzięki użyciu trybu oznajmującego czasownika **obowiązywać**, który pojawił się tylko w wypowiedzi: „Studenta realizującego studia według indywidualnej organizacji studiów obowiązuje zaliczenie wszystkich przedmiotów i zdanie wszystkich egzaminów przewidzianych planem studiów”. Wymienione tutaj dyrektywy mają największy nacisk illokucyjny, wskazują bezpośrednio i kategorycznie na konieczność podjęcia opisanego działania. Ich wzmocnieniu sprzyja także wyraźne oznaczenie adresata. Istotne jest, że ich referencja skupia się na takich dziedzinach, jak: kształcenie, egzaminy, zaliczenia, odpłatność za studia, praktyki, złożenie pracy magisterskiej. Tym samym dyrektywy te przekazują przekonania o randze tych spraw w procesie studiowania.

Dyrektywy zawierające sformułowanie **warunkiem jest** wyrażają warunek konieczny do uzyskania pewnego stanu i mają także wartość illokucyjną obowiązku. Zastosowane w regulaminie sformułowanie daje nadawcy możliwość wyrażenia dyrektywy pozytywnej i uniknięcia dyrektywy negatywnej. Nieprzeszczególnie tychże dyrektyw kończy się sankcją, która nie jest tu wyrażona eksplicitnie. Sformułowania w zdaniach: „Warunkiem zaliczenia semestru, roku jest uzyskanie zaliczeń wszystkich przedmiotów”, „Warunkiem przystąpienia do egzaminu jest uzyskanie zaliczenia obowiązkowych zajęć z danego przedmiotu”, „Warunkiem dopuszczenia do egzaminu magisterskiego lub dyplomowego jest uzyskanie: 1. Zaliczenia wszystkich przedmiotów...”, „Warunkiem wydania dyplomu ukończenia studiów jest uregulowanie wszelkich zobowiązań wobec uczelni, potwierdzone w karcie obiegowej” przybierają postać dyrektyw celowości-

ciowych¹⁷, które wzmacniają illokucję, ukazując działanie pozwalające osiągnąć wyznaczony cel. Używane są w odniesieniu do sytuacji związanych z zaliczeniem semestru i roku, ukończeniem studiów i uzyskaniem dyplomu.

Zbliżone zakresy regulują dyrektywy w formie zdań oznajmujących, będące ostrzeżeniami. Zdaniem Z. Zielińskiego¹⁸ ich postać jest znamienna przede wszystkim dla tekstów prawnych, ponieważ z nimi wiąże się ich normatywny charakter. W innych przypadkach ich funkcja sterująca jest znacznie osłabiona i mniej czytelna. W regulaminie studiów funkcję tę czasami uwypukla negacja: „*Niezdanie egzaminu komisyjnego powoduje powtarzanie semestru (roku) lub skreślenie z listy studentów*”, „*W przypadku nieusprawiedliwionego nieprzystąpienia do egzaminu (...) student traci prawo do pierwszego terminu...*”. Natomiast strukturę warunku koniecznego ma ostrzeżenie sformułowane następująco: „*Student traci prawo do indywidualnego toku studiów, jeżeli nie wypełni zadań wynikających z uzgodnionego programu na dany rok akademicki*”. Przytoczone powyżej dyrektywy należy uznać za czytelne i precyzyjne pod względem komunikacyjnym.

Relatywnie często w analizowanym regulaminie studiów pojawiają się akty sterujące zachowaniem odbiorców w postaci pozwoleń, wskazujących na możliwość określonego sposobu postępowania. K. Opałek¹⁹ określa je jako akty niestanowcze o charakterze wolicjonalnym. W regulaminie są realizowane z użyciem czasownika modalnego **móc**, w wypowiedziach: „*W przypadku uzyskania oceny niedostatecznej na egzaminie poprawkowym student może ubiegać się o zdawanie egzaminu komisyjnego*”, „*Student, który nie zaliczył praktyki w obowiązującym terminie, może otrzymać zezwolenie Dziekana na jej odbycie w innym terminie...*”, „*O warunkowy wpis na następny rok studiów może ubiegać się student, który z ważnych przyczyn losowych nie uzyskał zaliczenia...*”, „*Studentowi może być również udzielony krótkoterminowy urlop w związku z grupowymi wyjazdami krajowymi...*”, „*Student może otrzymać urlop długoterminowy w przypadku...*”, „*W trakcie urlopu (...) student może za zgodą Dziekana, brać udział w niektórych zajęciach ...*”, „*Studentowi może być udzielony urlop...*”, „*W okresie studiów student może uzyskać urlop roczny tylko raz, chyba że przyczyną urlopu jest lub była długotrwała choroba*”, „*Studentowi pierwszego roku może być udzielony urlop jedynie w przypadku długotrwałej choroby...*”, „*Student może za zgodą właściwych Dziekanów studiować poza swoim kierunkiem podstawowym...*”, „*Student może przenieść się ze studiów dziennych na studia zaoczne*”, i inne.

Spora liczba dyrektyw o illokucyjnej sile pozwolenia, równoważąca dyrektywy o charakterze obowiązku, nadaje sytuacji komunikacyjnej specyficzny charakter. Wskazuje on, że nadawca traktuje odbiorcę przychylnie i jest świa-

¹⁷ Ibidem, s. 57 – 60.

¹⁸ Ibidem, s. 86.

¹⁹ K. Opałek, *Z teorii...*, s. 153.

domy problemów, jakie są jego udziałem. Nadawca zezwala odbiorcom na podjęcie różnorodnych działań czy też ukazuje ich możliwość, jednocześnie o nich informując. Przyznaje odbiorcom pewne prawa, a ci mogą, ale nie muszą podjąć działania, na które gotowy jest przystać nadawca. Intencja działania językowego jest w tym przypadku również dość zrozumiała i precyzyjna.

Nośnikiem regulacji zachowań stają się także wypowiedzi, w których pojawia się, jak określa E. Malinowska²⁰, uprawnienie wyrażone zwrotami **ma prawo, przysługuje prawo**. Z tych dwu sformułowań dyrektywnych większy nacisk illokucyjny mają wypowiedzi o budowie: „*W sprawach dotyczących założeń studentowi przysługuje prawo odwołania się w ciągu 3 dni do kierownika odpowiedniej jednostki...*”, „*W przypadku uzyskania na egzaminie oceny niedostatecznej, studentowi przysługuje prawo do zdawania jednego egzaminu poprawkowego z każdego niezdanego przedmiotu*”. O tej sile stanowi cała konsytuacja pragmatyczna, bowiem dyrektywa jest tu bliższa pozwoleniu (zaleceniu), studentowi daje się uprawnienie do proponowanego sposobu postępowania w sytuacjach trudnych. Mniejszą siłę illokucyjną mają wypowiedzi ze zwrotem **ma prawo**, głównie odnoszące to właśnie prawo do podjęcia pewnego rodzaju wyboru, np.: „*Student ma prawo wyboru (...) seminarium magisterskiego lub dyplomowego w ramach danego wydziału...*”, „*Studenci poprzez Samorząd Studencki mają prawo występować do Dziekana z wnioskiem zawierającym uzasadnienie o zmianę nauczyciela akademickiego*”, „*Student ma prawo: 1. wyboru grupy w ramach limitu liczby grup dziekańskich...*”, „*Student ma prawo wyboru: 1. przedmiotu egzaminacyjnego spośród przedmiotów wskazanych przez Radę Wydziału...*”, „*Student ma prawo do: 1. wyboru przedmiotu i nauczyciela w ramach możliwości Uczelni, 2. uczestnictwa w wybranym seminarium naukowym...*”. Pojawiają się też inne zakresy uprawnień w przepisach: „*Bezpośrednio po zdaniu egzaminie student ma prawo otrzymać zaświadczenie o zdaniu egzaminie magisterskim...*”, „*Osoba studiująca na prawach wolnego słuchacza ma prawo: a) czynnie uczestniczyć we wszystkich zajęciach dydaktycznych...*”, dające jednak niezbyt duże uprawnienia adresatom dyrektyw.

Mimo, jak się wydaje, w większości przypadków trafnego doboru dyrektyw i w miarę właściwego przekazania założonej illokucji przez nadawcę, analizowany komunikat nie realizuje w pełni funkcji sterowania zachowaniami jego odbiorców. Powody komunikacyjnej nieskuteczności mogą mieć różne podłoże. Z pewnością jednym z nich jest niewłaściwe interpretowanie przez odbiorców intencji nadawcy wypowiedzi. W przypadku aktów dyrektywnych, zwraca się również uwagę na to, że poziom ich skuteczności z reguły wzrasta perspektywa korzyści²¹ mającej przypaść realizującemu ją odbiorcy, którą może być osiągnięcie czegoś lub uniknięcie sankcji. Ta perspektywa korzyści jest w regulaminie

²⁰ E. Malinowska, *Wypowiedzi administracyjne...*, s. 57.

²¹ E. Malinowska, *Dyrektywność tekstów urzędowych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu, Językoznawstwo” XV, 1994, s. 32.

mało wyraźna. Na osiągnięcie zamierzonego celu komunikacyjnego przez regulamin studiów oddziałuje ponadto sposób wpływania na adresata. W badanym przypadku efektywność komunikacji zostaje zmniejszona na skutek częstego stosowania dyrektyw niestanowczych, nakłaniających odbiorców do podjęcia określonego działania i sporadycznego posługiwania się przez nadawcę dyrektywami stanowczymi, które nakładają kategoryczny wymóg postulowanego zachowania²². Na jego obniżoną efektywność ma wpływ także sytuacja, w której pozwala się na nieprzestrzeganie sformułowanych obowiązków i dopuszcza się w praktyce stosowanie innych unormowań. Istotne dla przebiegu tego procesu komunikacyjnego są także nikle odniesienia intertekstualne wśród studentów, gdyż być może, regulamin studiów jest dla tych odbiorców pierwszym ważnym przykładem tego gatunku wypowiedzi. Wiąże się to zatem z brakiem pełnej sprawności pragmatycznej potrzebnej dla odbioru komunikatów o określonej funkcji.

²² E. Malinowska, *Dyrektywność...*, s. 33.